

“БЕКТЕМ”
Ош Мамлекеттик университетинин
илимий иштери боюнча проректору
ф-м.и.к., доцент, Арапбаев Р. Н.

“ 20 ” 12 2023-ж.

Ош мамлекеттик университетинин криминалистика, соттук экспертиза жана бажы иши кафедрасынын отурумунун

№ 4 ПРОТОКОЛУНАН КӨЧҮРМӨ

Ош ш.

“15” декабрь 2023- ж.

Катышкандар: Жыйындын төрагасы – кафедранын башчысынын м.а. ю.и.к., доцент Арстанбеков М.С. (12.00.08), ю.и.к., доцент И.К. Юсупалиев (12.00.08); ю.и.к., доцент Жунусов Ж.Ж. (12.00.09); х.и.к., доцент Исмаилов А.Э. (02.00.10); Жусупбаев К.К. (улук окутуучу); Ысманова Р.З. (улук окутуучу); Ташмаматов А.А. (улук окутуучу); Мурзаканов М.А. (улук окутуучу); Мамашов Б.К. (окутуучу); Базарбаев Э.М. (улук окутуучу); Мамрасулов К.М. (окутуучу)

Илимий жетекчи: ю.и.д., доцент Токторов Э.С. (12.00.09)

Чакырылган катышуучулар: ю.и.д. Джоробеков Ж.М. (12.00.09)

Окумуштуу катчы: Полотбекова А.К.

Издөнүүчү: А.Н. Матамаров

КҮН ТАРТИБИНДЕ

12.00.09 – кылмышы-жаза процесси, криминалистика; ыкчам-издөө ишмердүүлүгү адистиги боюнча **“Азыркы учурда жалдоо менен адам өлтүрүүнү тергөөнү криминалистикалык камсыздоонун өзгөчөлүктөрү”** деген темадагы изденүүчү Матамаров Алмаз Нурдуновичтин кандидаттык диссертациясынын кол жазмасын талкулоо жана аны коргоого сунуштоо.

УГУЛДУ:

Отурумдун төрагасы, криминалистика, соттук экспертиза жана бажы иши кафедрасынын башчысы, юридика илимдеринин кандидаты, доц.м.а. Арстанбеков М.С.: Урматтуу кесиптештер! Күн тартибинде, 12.00.09 – кылмышы-жаза процесси, криминалистика; ыкчам-издөө ишмердүүлүгү адистиги боюнча Матамаров Алмаз

Нурдуновичтин “Азыркы учурда жалдоо менен адам өлтүрүүнү тергөөнү криминалистикалык камсыздоонун” темасындагы кандидаттык диссертациясынын кол жазмасын талкулоо.

Илимий жетекчи – ю.и.д., доцент Токторов Эгемберди Самидинович

Рецензенттер – ю.и.д. Джоробеков Ж.М., ю.и.к., доцент Жунусов Ж.Ж.

Кафедранын кеңейтилген отурумун өткөрүү үчүн кворум жетиштүү. Каршылык жок болсо, сөздү Матамаров А.Н. берели.

Матамаров А.Н.: Саламатсыздарбы, урматтуу төрага, урматтуу катышуучулар! Диссертациялык иш менен танышуу, талкулоо үчүн убакыт бөлүп, көңүл бурганыңыздырга ыраазычылыгымды билдирем.

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. КМШ өлкөлөрүнүн укук коргоо органдарынын алдында турган маанилүү жана татаал милдеттердин бири мурдагыдай эле жалпысынан өзгөчө оор кылмыштарга каршы туруу бойдон калууда. Ошентип, кылмыштардын түзүмүндө адам өлтүрүү, анын ичинде жалдоо менен адам өлтүрүү эң чоң коркунуч болуп саналат, алар көрсөтүлгөн кылмыш жосундарынын арасында ачыкка чыгаруунун эң төмөнкү пайызына ээ. КМШ өлкөлөрү үчүн бул салыштырмалуу жаңы криминалдык көрүнүштөр көбүнчө уюшкан мүнөзгө ээ.

Белгилей кетчү нерсе, жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдүн өсүшү үчүн өзгөчө азыктандыруучу чөйрө төмөнкү жагдайлар болгон: биринчиси – бул жалпы саясий туруксуздук, идеологиялык кризис, мамлекеттик түзүмдөрдүн жогорку эшелонундагы бийлик үчүн күрөш, мамлекеттик аппараттын коррупциялашкан бөлүгүн “көмүскө экономиканын” ишкерлери менен бириктирүү, социалдык баалуулуктардын бузулушу. Ошол эле учурда уюшкан кылмыштуулук мамлекеттик аппараттын ишинде өкүм сүргөн коррупцияны пайдалануунун эсебинен өзүнүн күчүн кыйла көбөйтөт, укук коргоо органдарынын жана башка мамлекеттик мекемелердин кызматкерлери менен укукка каршы байланыштарды тездик менен орнотот. Ошондой эле, өткөн постсоветтик мезгилде ишкерлердин ишмердүүлүгүнө, тилекке каршы, кылмыш чөйрөсүнүн каада-салттары жана ыкмалары киргизилгенин эске алуу керек. Экинчиси – постсоветтик мамлекеттерде соңку он жылдыктарда олуттуу саясий окуялардан улам коомдун ок атуучу куралдар менен курчушу пайда болду, бул аны колдонуу менен жалданма адам өлтүрүүлөрдүн өсүшү үчүн белгилүү шарттарды түздү, ошондой эле КМШнын бардык өлкөлөрүндө криминогендик кырдаалдын курчушу байкалууда. Үчүнчүсү – бул укуктук блок, тактап айтканда: биринчиден, мыйзамдык база жеткилең эмес жана иш жүзүндө жаңы калыптанып жаткан коомдук мамилелерден артта калууда, бул өзгөчө айрым өлкөлөрдө байкалат. Ошентип, саясий кырдаалдын тез алмашуусу учурунда мыйзамдардын артта калышына алып келди, ал коомдук мамилелерди өнүктүрүү үчүн токтотуучу нерсе болуп калды.

Албетте, криминалист – илимпоздорунун жалдоо менен адам өлтүрүү кылмышын ачуу жана иликтөө боюнча айрым маселелерди иштеп чыгууга кошкон

зор салымын эске алуу менен, бүгүнкү күнгө чейин болгон илимий изилдөөлөр бул маселенин бардык аспектилерин түгөтпөй турганына көңүл буруу керек.

Буга чейин, адам өлтүрүү боюнча иликтөөнүн уюштуруучулук жана техникалык аспектилери терең изилдене элек, бирок криминалист илимпоздордун көңүл чордонунда болуп келген. Комплексте жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү иликтөөдө тергөө жана ыкчам ишмердүүлүктү уюштуруунун жана өз ара аракеттенүүнүн өзгөчөлүктөрү көрсөтүлгөн эмес, каралып жаткан кылмыштарды жасаган адамдарды аныктоодо маалыматтык-техникалык маалымат базаларынын мүмкүнчүлүктөрүн пайдалануу тиешелүү деңгээлде изилденген эмес. Тилекке каршы, бул тармактагы илимий иштеп чыгуулардын “пайдалуу аракет коэффициенти” жетишерлик жогору эмес жана бул жааттагы бир катар актуалдуу көйгөйлөр чечилбеген бойдон калууда.

Ошентип, изилдөө темасынын актуалдуулугу жана маанилүүлүгү алынган натыйжаларды жана тыянактарды сотко чейинки өндүрүш органдарынын жана эксперттик кызматтардын ишмердүүлүгүнө киргизүү зарылдыгын тастыктайт, алар жалдоо боюнча жасалган өлтүрүүлөрдү ачууда жана иликтөөдө алардын натыйжалуулугун жогорулатууга мүмкүндүк берет.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери. Бул иштин *максаты* сотко чейинки өндүрүштү уюштурууну жана уюшкан кылмыштуу топтор тарабынан жасалган жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдүн бетин ачууну жана иликтөөнү техникалык-криминалистикалык камсыздоону өркүндөтүү боюнча сунуштарды иштеп чыгуу болуп саналат, криминалистикалык эсепке алуунун заманбап тенденцияларынан жана КМШ өлкөлөрүндө жана Кыргыз Республикасында кылмыш – жаза процессуалдык мыйзамдарды реформалоонун контекстинде. Бул максатка жетүү үчүн төмөнкү изилдөө *милдеттери* коюлган:

1. талдоо жана заманбап техникалык-криминалистикалык коопсуздукту аныктоо жана адам өлтүрүү боюнча тергөө баа берүү;

2. уюшкан кылмыштуу топтор (далее УКТ) тарабынан жасалган жалдоо менен адам өлтүрүү менен байланышкан кылмыш иштери боюнча сотко чейинки өндүрүштө криминалисттик эсепке алуунун пайдаланылышына талдоо жүргүзүү;

3. сотко чейинки өндүрүш органдарынын ишин уюштурууну өркүндөтүүнүн, ошондой эле жалдама адам өлтүрүүлөрдү ачууну жана иликтөөнү илимий-методикалык жактан камсыз кылуунун негизги багыттарын аныктоо;

4. тергөө версияларын түзүүнүн өзгөчөлүктөрүн көрсөтүү, ошондой эле жалдоо менен адам өлтүрүүнүн кардары жана анын катышуучулары жөнүндө көрсөтүү боюнча негиздерди бөлүп көрсөтүү (Кыргыз Республикасында жасалган жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдүн болгон мисалдарын эске алуу менен);

5. окуя болгон жерди текшерүүнүн жүрүшүндө “алгачкы маалыматтарды чогултуу” боюнча тергөө-криминалистикалык ишмердүүлүктүн эң оптималдуу тактикасын түзүү;

6. жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү иликтөөдө тергөөчүнүн аракеттеринин программалык моделин көрсөтүү.

Иштин илимий жаңылыгы кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдарды реформалоонун негизинде, ошондой эле уюшкан кылмыштуу кошундардын катышуусу менен жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү иликтөөнү техникалык-криминалистикалык жактан камсыз кылуунун заманбап ыкмаларын эске алуу менен азыркы этапта криминалистикалык илимде бул изилдөө темасынын жетишсиз иштелип чыккандыгы менен аныкталат.

Алынган жыйынтыктардын практикалык мааниси. Диссертациялык изилдөөдө иштелип чыккан жоболор жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдүн маңызы жөнүндө, демек, аларды ачуу жана иликтөө боюнча сотко чейинки өндүрүш органдарынын ишинде техниканын жана илимдин заманбап жетишкендиктерин пайдалануу мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө заманбап криминалисттик жана ыкчам-издөө билимдеринин тутумун байытат. Теориялык жоболор жана криминалистикалык багыттагы бир катар усулдук сунуштар маалымат базасынын заманбап мүмкүнчүлүктөрүн пайдалануу менен, анын ичинде адам өлтүрүүлөргө каршы аракеттерди күчөтүүгө багытталган иш-чаралардын комплексин ишке ашырууну иштеп чыгуу үчүн маалыматтык базаны түзөт. Иште берилген маалыматтык моделдер практикалык кызматкерлердин жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдүн бетин ачуу ыкмалары жана тактикасын уюштуруу боюнча конкреттүү милдеттерди чечүүгө жардам бере алат.

Изилдөөнүн негизги жыйынтыктары юридикалык жогорку жана орто билим берүү мекемелеринин окуу жараянына; адам өлтүрүүлөрдүн, анын ичинде жалдоо менен жасалгандардын бетин ачуу менен байланышкан жетекчилерди, адистерди даярдоо жана кайра даярдоо тутумунда; кылмыштуулукка каршы күрөшүү чөйрөсүндө мамлекеттик саясатты калыптандыруу базасын түзгөн илимий изилдөөлөрдө жана каралып жаткан категориядагы өлтүрүүлөрдүн бетин ачуунун каражаттарын жана методдорун оптималдаштырууга тиешелүү колдонмо мүнөздөгү изилдөөлөрдө колдонууга болот.

Отурумдун төрагасы: Урматтуу кесиптештер! Талкууну баштасак, бул изилдөө боюнча пикириңизди билдириңиздер. Андыктан, изденүүчүгө суроолорду бериңиздер.

ю.и.к., доц. Жунусов Ж.Ж.: Алмаз Нурдунович, жалдоо менен адам өлтүрүү боюнча тергөө ишин техникалык-криминалистикалык камсыздоонун натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн кандай аракеттерди көрүш керек?

Матамаров А.Н.: Суурооңузга ырахмат! Жалдоо менен адам өлтүрүү боюнча тергөө ишин техникалык-криминалистикалык камсыздоонун натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн төмөнкүлөр талап кылынат: 1) маалыматтык технологияларды киргизүүнү эске алуу менен пайда болгон инновациялык иштеп чыгууларды тутумдуу негизде киргизүү (мисалы: изделип жаткан адамдарды тез арада аныктоону камсыз кылуучу тепловизуалдык образ боюнча адамдын келбетин аныктоо), 2) Салттуу атайын тергөө аракеттерин жүргүзүүдө алынган санариптик сүрөттөрдүн далилдүү маанисин сактоо, 3) криминалистикага компьютердик технологияларды көбүрөөк киргизүү максатында кибернетиканы андан ары

өнүктүрүү. 4) сотко чейинки өндүрүш органдары тарабынан тергөө аракеттерин жүргүзүүдө, ошондой эле инсанды идентификациялоонун экспресс-анализин жүргүзүүдө (медициналык-криминалисттик изилдөө) издерди табуунун, чогултуунун жана жазып алуунун натыйжалуулугун жогорулатуучу жаңы заманбап ыкмаларды жана каражаттарды колдонуу, 5) атайын кызматтардын тыгыз кызматташтыгында кылмышкерлерди издөө боюнча техникалык каражаттарды колдонуу боюнча оң тажрыйбаны изилдөө жана натыйжалуу пайдалануу, 6) сөөктү ачуусуз эле каза болуп калгандыгы жөнүндө сот күбөлүктөрүн берүүгө жол бербөө боюнча чараларды көрүүгө, 7) инсанды таанууга көмөктөшүүчү изилдөөнүн келечектүү багыттарын киргизүү. 8) билимдердин кыйла талап кылынган тармактары боюнча эксперттердин ишин материалдык-техникалык жактан камсыздоону күчөтүү жана ушул категориядагы иштерди кароодо пайдаланылган акча каражаттарын ведомстволор аралык компенсациялоонун укуктук механизмин кароо талап кылынат, 9) экспертизаларды өткөрүүгө тоскоол болгон бир катар көйгөйлөрдү чечүү үчүн төмөнкүлөрдү иштеп чыгуу талап кылынары негиздүү деп эсептейбиз.

ю.и.к., доц. Юнусалиев И.К.: Алмаз Нурдунович, сиз жоболордун биринде кылмыштарды каттоо тутуму, уюшкан кылмыштуу топтордун, жалдоо менен адам өлтүрүү ыкмаларынын, ошондой эле илимдин жана техниканын катышуусу менен кылмыш чөйрөсүндө болуп жаткан өзгөрүүлөргө ылайык тутумдуу өркүндөтүүнү талап кылаары далилденген деп негиздейсиз. Бул көйгөйдү чечүүгө кандай аракеттерди сунуштайсыз?

Матамаров А.Н.: Суурооңузга ырахмат. Бул жобого байланыштуу уюштуруучулук негиздерин өркүндөтүүнүн негизги багыттары төмөнкү максаттарда белгиленет: 1) тергелип жаткан адам өлтүрүүлөр боюнча берилген маалыматтардын аныктыгын, өз убагында жана толуктугун камсыз кылуу; 2) эсепке алуу жана каттоо тутумдарын унификациялоо, жергиликтүү бийлик органдарынын ортосунда маалымат алмашуунун так тутумун уюштуруу, кээ бир кошумча эсепти региондукка бириктирүү, эсептин айрым кошумча түрлөрүн милдеттүүлөр институтуна өткөрүп берүү; 3) каттоо тутумдарынын илимий деңгээлин жогорулатуу, алардын натыйжалуулугун талдоо ж.б. Коюлган максаттарга жетүү үчүн бир катар милдеттерди чечүү зарыл: илимий-изилдөө (эмгекти илимий уюштуруу, классификациялоо, тутумдаштыруу жана эсепке алууну унификациялоо маселелери боюнча); техникалык (заманбап илим менен техниканын жетишкендиктерин киргизүү); жалдоо менен адам өлтүрүүнүн бетин ачууга көмөктөшүүчү уюштуруучулук (жалданма адам өлтүрүүнүн бетин ачуунун жана тергөөнүн натыйжалуулугун жогорулатуу, эсепке алуунун жаңы түрлөрүн түзүү, максималдуу эффективдүүлүккө жана натыйжалуулукка жетишүү), уюшкан кылмыштуу топтун катышуусу менен жасалган жалдоо менен адам өлтүрүүлөргө каршы туруу үчүн.

ю.и.к., доц. м.а. Арстанбеков М.С.: Жалдоо менен адам өлтүрүү боюнча тергөө ишин техникалык-криминалисттик камсыздоонун деңгээлин жогорулатууга тоскоол болгон жагдайлар боюнча айта кетсеңиз.

Матамаров А.Н.: Жалдоо менен адам өлтүрүү боюнча тергөө ишин техникалык-криминалисттик камсыздоонун деңгээлин жогорулатууга тоскоол болгон негизги көйгөйлөр төмөнкү жагдайлар болуп саналат: 1) сотко чейинки өндүрүш органдары заманбап мүмкүнчүлүктөр жана илимий-техникалык каражаттар жөнүндө жетиштүү маалыматка ээ эмес. 2) Мыйзам деңгээлинде жоболордун жөнгө салынбагандыгынан улам эксперт менен адистин функцияларын чектөөгө байланыштуу дискуссиялык маселелер ушул мезгилге чейин калууда. 3) Татаалдык билимдин ар түрдүү тармактарындагы эксперттерди (адистерди) тартуу менен комплекстүү изилдөөлөрдүн кеңири спектрин колдонуу зарылдыгынан келип чыгат (фоноскопиялык изилдөө төмөнкү методдорду колдонууну талап кылат: спектрографиялык, тил-өлчөө аудиометоду. 4) Кыйынчылыктар, негизинен, кылмыш издерин даярдоо жана жашыруу боюнча иш-чаралардын комплексин кабыл уюшкан кылмыштуу топтордун катышуусу менен ишке ашырылат тартип өлтүрүүлөрдү тергөө учурунда чечүү үчүн зарыл болгон милдеттердин ар түрдүүлүгүнөн улам келип чыгат. 5) Кыйынчылыктар басымдуу көпчүлүгү кылмыштарды даярдоо жана изин жашыруу боюнча чаралардын комплексин кабыл алган уюшкан кылмыштуу топтордун катышуусу менен жасалган жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү иликтөөдө чечүүнү талап кылган милдеттердин ар түрдүүлүгүнөн келип чыгат. 6) мамлекеттик лабораториялардын жоктугунан же кымбат баалуу экспертизаларды дайындоо үчүн финансылык мүмкүнчүлүктөрдүн чектелгендигинен улам экспертизалардын айрым түрлөрүн пайдалануу мүмкүнчүлүгүнүн чектелиши (мисалы: молекулярдык-генетикалык, одорологиялык, вокалографиялык ж.б.). 7) кадрдык даярдыктын жетишсиздиги же экспертизанын жаңы түрлөрүнө карата адистердин жоктугу, атап айтканда: генетипоскопиялык, авторлоштурулган ж.б., анын ичинде бул үчүн тиешелүү материалдык-техникалык базанын жоктугу. 8) жетишээрлик татаал комплекстүү экспертизаларды аткаруунун узак мөөнөттөрү жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү натыйжалуу териштирүүгө жолтоо болот.

Базарбаев Э.М.: Келечекте кандай натыйжалуу багыттарды бөлүп чыгара аласыз?

Матамаров А.Н.: Суроонузга ырахмат. Келечектүү багыттар болуп төмөнкүлөр саналат: 1) Кыргыз Республикасында адам өлтүрүүлөрдүн аууроңчылбаган жерлеринен алынган биологиялык издердин, ошондой эле жасалган оор жана өзгөчө оор кылмыштардын “Генетикалык паспортторунун” республикалык эсебин түзүү. Мындай жагдай кылмыш болгон жерлерден “салттуу” издерди алып коюуга мүмкүндүк берет. 2) КРда ДИК-лабораторияларды түзүү жана биологиялык материалдар боюнча ыкчам кызыкчылык туудурган адамдарды, таанылбаган өлүктөрдү аныктоого арналган криминалисттик геномдук эсепке алууну киргизүү; 3) “Дактилоскопиялык жана геномдук каттоо жөнүндө” КР Мыйзамын иштеп

чыгуу жана кабыл алуу актуалдуу болуп саналат. 4) Криминалистикалык далил катары ДНКны идентификациялоонун потенциалын толук ишке ашыруу үчүн киши өлтүрүүнү, анын ичинде жалдама киши өлтүрүүнү иликтөө жана ачуу процессинде генотиптик маалыматты кеңири киргизүү жана колдонуу максатка ылайыктуу деп эсептейбиз. Бул ыкманын эффективдүүлүгүнүн аркасында жалданма киши өлтүрүү боюнча шектүүлөрдүн чөйрөсүн кеңейтүүгө же тарытууга жана ДНК маалыматтар базасын түзүүнүн аркасында идентификация маселелерин чечүүгө болот.

Отурумдун төрагасы: Ырахмат. Эгерде суроолор жок болсо, биз ишибизди уланта беребиз. Талкуунун бул этабында сөз илимий жетекчиге берилет. Илимий жетекчи ю.и.д., доцент Токторов Э.С.

ю.и.д., доцент Токторов Э.С.: Укук коргоо органдарынын алдында турган маанилүү жана татаал милдеттердин бири мурдагыдай эле инсанга каршы зордук-зомбулук кылмыштары менен күрөшүү болуп саналат. Албетте, бул күрөш бардык кылмыш иштерин, биринчи кезекте адам өлтүрүү сыяктуу оор жана коркунучтуу кылмыштарды ачуу шартында гана натыйжа бере алат.

Адатта, жалдоо менен киши өлтүрүүлөрдү кылмыш ишинде тажрыйбасы бар жана бул жол менен жан баккан "киллерлер" деп аталган адистер жасашат. Бул адамдар жакшы согуштук даярдыкка ээ, заманбап курал-жарактарды колдонушат, кылдаттык менен даярданышып, бул кылмыштын бетин ачуу мүмкүнчүлүгүн азайтат.

Жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү ийгиликтүү иликтөө үчүн тергөөчүдөн жана ыкчам кызматкерден ар тараптуу даярдык, тыгыз өз ара аракеттенүү талап кылынат. Мунун баары чебердик менен тергөө уюштурууга, сырттан каршылыктарды жоюу жана акыры кылмыштын бетин ачууга мүмкүндүк берет.

Тергөө жана сот практикасын талдоо жалдоо менен адам өлтүрүү боюнча кылмыш иши атайылап, уюшкандык менен жүзөгө ашырылып жаткандыгын тастыктайт. Бул жарандардын өмүрүнө жана ден соолугуна, алардын мүлкүнө зыян келтирүү менен бирге кеңири саясий резонанс жаратат. Мындай кылмыштардын механизми (мотиви, ыкмасы, максаты ж.б.) ушул кезге чейин толук изилдене элек. Укук коргоо органдарынын кызматкерлери үчүн тиешелүү теориялык жана методикалык иштеп чыгуулар, сунуштар жетишээрлик эмес, бул диссертациялык изилдөөнүн актуалдуулугун жана багытын шарттады.

Бардык колдонулуучу илимий-теориялык ыкмаларды жана практикалык ченемдик материалдарды колдонуунун негизинде автор жалдоо менен адам өлтүрүү фактыларын тергөө ишин криминалистикалык камсыздоого байланыштуу маселелерди комплекстүү талдай алды. Ошентип менен биз жүргүзүлгөн изилдөөнүн жогорку актуалдуулугун жана өз убагында болгондугун, анын илимий жаңылыгын, баалуулугун тастыктай алабыз.

Илимий-квалификациялык иш катары диссертация жаңы илимий багытты иштеп чыгуу же актуалдуу илимий багыттардын биринин концептуалдык өнүгүүсү жана принципалдуу жаңы натыйжалардын мазмуну сыяктуу квалификациялык белгиге

туура келет, алардын жыйындысы илимдин тиешелүү тармагындагы ири жетишкендик болуп саналат. Жогоруда баяндалгандар менен катар диссертацияда билим берүү программаларын ишке ашырууда, жогорку окуу жайларында теориялык жана тармактык дисциплиналарды окутууда жаңы ыкмалар үчүн материал камтылган.

Изилдөөчү теориялык жана практикалык маалыматтардын ири массивин талдап, колдонулуучу изилдөө ыкмаларын колдонгон. Изилдөө жалдоо менен адам өлтүрүү боюнча тергөө ишин криминалистикалык камсыздоонун актуалдуу маселелерине арналган толук илимий эмгек. Изилдөө методологиясы бардык изилденген суроолорду тийиштүү деңгээлде ачып, негиздүү жана жүйөлүү тыянактарды сунуштоого мүмкүндүк берет.

А.Н. Матамаровдун “**Азыркы учурда жалдоо менен адам өлтүрүүнү тергөөнү криминалистикалык камсыздоонун өзгөчөлүктөрү**” деген темадагы диссертациясын КР УАКнын талаптарына толук жооп берген жана диссертациялык кеңеште каралышы мүмкүн болгон жаңы илимий изилдөө катары кароого болот, ал эми анын автору **Матамаров Алмаз Нурдунович 12.00.09** – кылмыш – жаза процесси, криминалистика; ыкчам-издөө ишмердүүлүгү адистиги боюнча юридикалык илимдердин кандидаты даражасын ыйгарууга татыктуу.

Отурумдун төрагасы: Биринчи рецензентке сөз берилет.

Джоробеков Ж.М.: Теманын актуалдуулугу анын теориялык өнүгүү абалы менен да аныкталат. Адабий булактарды талдоо жалдоо менен адам өлтүрүүнү тергөөнү криминалистикалык камсыздоонун көйгөйү юридикалык илимдин көз карашында дайыма болуп келген жана болуп келе жатканын көрсөтүп турат.

Чынында эле, диссертант теориялык жактан изилдөөгө, материалды чогултууга жана жалпылоого, аны талдоого арналган көп иштерди аткарган. Талдоолордун жыйынтыгы боюнча азыркы учурда жалдоо менен адам өлтүрүүнү тергөөнү криминалистикалык камсыздоонун өзгөчөлүктөрүн өркүндөтүү жолдорун сунуштайт. Диссертацияны жазууда автор алдына койгон милдеттерине, максаттарына жеткен. Диссертациялык изилдөөдө ченемдик укуктук актыларга, укуктук адабияттарга терең талдоо жүргүзүлгөн. Изилдөөнүн жүрүшүндө алынган илимий натыйжалар теориялык жактан негизделген жана практикалык мааниге ээ. Ошону менен бирге бул диссертациялык изилдөөнүн кадыр-баркын түшүрбөй турган стилистикалык жана орфографиялык эскертүүлөр бар.

Жалпысынан Матамаров Алмаз Нурдуновичтин кандидаттык диссертациясы **12.00.09** – кылмыш процесси, криминалистика; ыкчам-издөө ишмердиги адистигине толугу менен дал келет жана коомдук коргоо үчүн сунушталат.

Отурумдун төрагасы: Талкуу үчүн сөз экинчи рецензентке берилет.

Жунусов Ж.Ж. - Азыркы учурда жалдоо менен адам өлтүрүүнү тергөөнү криминалистикалык камсыздоонун өзгөчөлүктөрү боюнча бүгүнкү күндө тиешелүү методикалык сунуштар иштелип чыга элек, бул өз кезегинде тергөөнүн сапатына таасирин тийгизбей коё албайт.

Изилдөөдө кылмыш-жаза процессуалдык укугу, криминалистика жаатындагы илимпоздордун полемикалары абдан кубандырат. Ошондой эле, эмгекте жалдоо менен адам өлтүрүүнү тергөөнү криминалистикалык камсыздоонун өзгөчөлүктөрү камтылган. Бул жеке автор тарабынан алынган илимий натыйжаларга көңүл буруу керек жана аныктык жана ишенимдүүлүк белгилери бар.

Ошол эле учурда төмөнкүгө токтолгум келет: коргоого чыгарылган жоболорду кайра карап чыгуу талып кылынат, тактап айтканда алардын көлөмүн кыскартуу боюнча. Бирок, жогоруда айтылгандар изилдөөнүн маанилүүлүгүнө эч кандай таасирин тийгизбейт жана рекомендациялык мүнөзгө ээ.

Ошентип Матамаров Алмаз Нурдунович диссертациялык изилдөөсү **12.00.09** – кылмыш процесси, криминалистика; ыкчам-издөө ишмердиги адистигине толугу менен туура келет жана коргоого сунушталат.

Отурумдун төрагасы: Сүйлөп чыга тургандар барбы? Болбосо, анда сөз изденүүчүгө берилет.

Матамаров А.Н.: Ар бириңизге кандидаттык диссертациянын талкуусун уюштурганыңыздар үчүн ыраазычылык билдирем, эскертүүлөр эске алынат жана четтетилет.

Отурумдун төрагасы: Демек, 12.00.09- – кылмыш процесси, криминалистика; ыкчам-издөө ишмердиги адистиги боюнча **“Азыркы учурда жалдоо менен адам өлтүрүүнү тергөөнү криминалистикалык камсыздоонун өзгөчөлүктөрү”** темадагы Матамаров А.Н. диссертациялык изилдөөсүн коомдук коргоого сунуштоону добушка койдум.

Макул – баардыгы

Каршы – жок

Бир добуштан

Матамаров Алмаз Нурдуновичти “Азыркы учурда жалдоо менен адам өлтүрүүнү тергөөнү криминалистикалык камсыздоонун өзгөчөлүктөрү” темасындагы диссертациялык иши боюнча Ош мамлекеттик университетинин криминалистика, соттук экспертиза жана бажы иши кафедрасынын

КОРУТУНДУСУ

1. Изилдөөнүн актуалдуулугу. Жалдоо менен адам өлтүрүү квалификациялуу адам өлтүрүү болуп саналат жана актуалдуулугун жоготпойт азыркы убакытка чейин.

Түзүлгөн соттук практикага ылайык жалдоо боюнча адам өлтүрүүнүн жүйөлөрү товарлар рыногундагы бизнестеги таасир чөйрөсүнө жеке кызыкчылык, көзөмөлдү орнотуу же сактоо, өч алуу, көрө албастык, керексиз адамдан арылуу каалоосу болуп саналат. Бул кылмыш азыркы учурда актуалдуу болуп саналат, анткени ага кайрылуу менен кылмыштын уюштуруучусу өзүнүн көйгөйлөрүн чечүүгө же керексиз адамды жок кылуу менен аларды болтурбоого аракет кылат.

Ийгиликтүү алдын ала иликтөөдө криминалисттик техниканын сапаттык жана сандык көрсөткүчтөрү боюнча артта калуусу дагы бир маанилүү маселе болуп саналат.

Ошентип, жалдоо менен адам өлтүрүүнү аткаруучунун жогорку деңгээлдеги даярдыгы жана кылмыш жасоо тажрыйбасы тергөөнүн тоңушунун негизги себептеринин бири болуп саналат. Жогоруларды эске алып, диссертациянын темасанын актуалдуулугу тастыкталат.

2. Диссертацияда берилген жыйынтыктарды алууга автордун конкреттүү жеке катышуусу. Диссертациялык изилдөөнүн жүрүшүндө автор өзү төмөнкү илимий жыйынтыктарга келген:

1 – Натыйжа. Жалдоо менен адам өлтүрүү боюнча тергөө ишин техникалык-криминалисттик камсыздоонун деңгээлин жогорулатууга тоскоол болгон негизги көйгөйлөр төмөнкү жагдайлар болуп саналат: 1) сотко чейинки өндүрүш органдары заманбап мүмкүнчүлүктөр жана илимий-техникалык каражаттар жөнүндө жетиштүү маалыматка ээ эмес. 2) Мыйзам деңгээлинде жоболордун жөнгө салынбагандыгынан улам эксперт менен адистин функцияларын чектөөгө байланыштуу дискуссиялык маселелер ушул мезгилге чейин калууда. 3) Татаалдык билимдин ар түрдүү тармактарындагы эксперттерди (адистерди) тартуу менен комплекстүү изилдөөлөрдүн кеңири спектрин колдонуу зарылдыгынан келип чыгат. 4) Кыйынчылыктар, негизинен, кылмыш издерин даярдоо жана жашыруу боюнча иш-чаралардын комплексин кабыл уюшкан кылмыштуу топтордун катышуусу менен ишке ашырылат тартип өлтүрүүлөрдү тергөө учурунда чечүү үчүн зарыл болгон милдеттердин ар түрдүүлүгүнөн улам келип чыгат.

2 – Натыйжа. Жалдоо менен адам өлтүрүү боюнча тергөө ишин техникалык-криминалистикалык камсыздоонун натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн төмөнкүлөр талап кылынат: 1) маалыматтык технологияларды киргизүүнү эске алуу менен пайда болгон инновациялык иштеп чыгууларды тутумдуу негизде киргизүү (мисалы: изделип жаткан адамдарды тез арада аныктоону камсыз кылуучу тепловизуалдык образ боюнча адамдын келбетин аныктоо), 2) Салттуу атайын тергөө аракеттерин жүргүзүүдө алынган санариптик сүрөттөрдүн далилдүү маанисин сактоо, 3) криминалистикага компьютердик технологияларды көбүрөөк киргизүү максатында кибернетиканы андан ары өнүктүрүү, бул төмөнкүлөргө мүмкүндүк берет.

3 – Натыйжа. Кылмыштарды каттоо тутуму, уюшкан кылмыштуу топтордун, жалдоо менен адам өлтүрүү ыкмаларынын, ошондой эле илимдин жана техниканын катышуусу менен кылмыш чөйрөсүндө болуп жаткан өзгөрүүлөргө ылайык тутумдуу өркүндөтүүнү талап кылаары далилденген. Ушуга байланыштуу анын уюштуруучулук негиздерин өркүндөтүүнүн негизги багыттары төмөнкү максаттарда белгиленет: 1) тергелип жаткан адам өлтүрүүлөр боюнча берилген маалыматтардын аныктыгын, өз убагында жана толуктугун камсыз кылуу; 2) эсепке алуу жана каттоо тутумдарын унификациялоо, жергиликтүү бийлик органдарынын ортосунда маалымат алмашуунун так тутумун уюштуруу, кээ бир кошумча эсепти региондукка бириктирүү, эсептин айрым кошумча түрлөрүн милдеттүүлөр институтуна өткөрүп берүү; 3) каттоо тутумдарынын илимий

деңгээлин жогорулатуу, алардын натыйжалуулугун талдоо ж.б. Коюлган максаттарга жетүү үчүн бир катар милдеттерди чечүү зарыл: илимий-изилдөө (эмгекти илимий уюштуруу, классификациялоо, тутумдаштыруу жана эсепке алууну унификациялоо маселелери боюнча); техникалык (заманбап илим менен техниканын жетишкендиктерин киргизүү); жалдоо менен адам өлтүрүүнүн бетин ачууга көмөктөшүүчү уюштуруучулук (жалданма адам өлтүрүүнүн бетин ачуунун жана тергөөнүн натыйжалуулугун жогорулатуу, эсепке алуунун жаңы түрлөрүн түзүү, максималдуу эффективдүүлүккө жана натыйжалуулукка жетишүү), уюшкан кылмыштуу топтун катышуусу менен жасалган жалдоо менен адам өлтүрүүлөргө каршы туруу үчүн.

4 – Натыйжа. Жаңы автоматташтырылган маалыматтык-издөө тутумдарын түзүү, анын ичинде заманбап программалык камсыздоолорду жана алардын мобилдик версияларын түзүү УКК катышуусу менен иштердин ушул категориясын ачууну жана иликтөөнү камсыз кылуу боюнча маалыматтык мүмкүнчүлүктөрдү кыйла жогорулатат.

5 – Натыйжа. Келечектүү багыттар болуп төмөнкүлөр саналат: 1) Кыргыз Республикасында адам өлтүрүүлөрдүн ачылбаган жерлеринен алынган биологиялык издердин, ошондой эле жасалган оор жана өзгөчө оор кылмыштардын “Генетикалык паспортторунун” республикалык эсебин түзүү. Мындай жагдай кылмыш болгон жерлерден “салттуу” издерди алып коюуга мүмкүндүк берет. 2) КРда ДИК-лабораторияларды түзүү жана биологиялык материалдар боюнча оперативдүү кызыкчылык туудурган адамдарды, таанылбаган өлүктөрдү аныктоого арналган криминалисттик геномдук эсепке алууну киргизүү; 3) “Дактилоскопиялык жана геномдук каттоо жөнүндө” КР Мыйзамын иштеп чыгуу жана кабыл алуу актуалдуу болуп саналат. Ага ылайык ДНК маалыматтарын чогултуу жана геномдук каттоо төмөнкүлөргө карата жүргүзүлөт.

6 – Натыйжа. Криминалистикалык каттоонун заманбап тутумун түзүү жана пайдалануу комплекстүү мамлекеттик мамилени талап кылат, мында төмөнкү ыкмалар баштапкы жана негизги этаптар болууга тийиш: 1) каттоо маалыматтарын, анын ичинде адамдын ДНКсынын маалыматтарын чогултуу, сактоо жана пайдалануу жаатындагы укуктук мамилелерди ченемдик-укуктук жөнгө салуу тутумун өркүндөтүү; 2) тиешелүү министрликтер жана ведомстволор боюнча бөлүштүрүлгөн маалыматтар базасы түрүндө ДНКны кошкондо, криминалисттик маалыматтардын республикалык маалыматтар базасын түзүү; 3) заманбап лабораторияларды түзүү жана комплекттөө, анын ичинде КР ИИМинде жана КР ЮМ соттук экспертиза борборлорунда ДНК-анализ жүргүзүү максатында каралып жаткан чөйрөлөрдө маанилүү ролду ойногон финансылык камсыздоо боюнча маселелерди чечүү; 4) адамдардын “генетикалык паспортторун”, ачыла элек оор жана өзгөчө оор кылмыштар болгон жерден алынган биологиялык издерди эсепке алууну жүргүзө турган жана эсепке алуунун башка жаңы түрлөрүн түзүүчү адистештирилген бөлүмдөрдү түзүү зарыл; 5) окуя болгон жерлерден алынган ДНКны жана биологиялык издерди, анын ичинде жасалган жана жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү камтыган борборлоштурулган маалыматтар базасын түзүү, жүргүзүү жана түзүмү боюнча нускамалардын долбоорлорун иштеп чыгуу зарыл. Белгилей кетсек, тергөө жана издөө иш-аракеттеринин натыйжалуулугу

башкалардын арасында маалыматты алуу, берүү жана пайдалануу мыйзам ченемдүүлүктөрүнө негизделет. Бул процесстерди тергөөнүн кызыкчылыгына ыңгайлаштыруу, анын жардамы менен эң кыска мөөнөттө жана минималдуу чыгым менен белгилүү деңгээлде ишенимдүүлүк менен маалыматты алууга мүмкүн болгон ыкмаларды иштеп чыгууну билдирет.

7 – Натыйжа. УККдун катышуусу менен жалданып жасалган адам өлтүрүүлөрдү иликтөөдө сотко чейинки өндүрүш баскычында тергөөчүнүн ишмердүүлүгүнүн негизги багыттарынын модели иштелип чыккан жана изилдөөдө баяндалган, атап айтканда.

8 – Натыйжа. Жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдүн бетин ачууга түздөн-түз багытталган ишти өндүрүү үчүн атайын арналган максаттуу уюштуруу түзүмдөрүн (МУТ) уюштуруу төмөнкүлөрдү камсыз кылат:

9 – Натыйжа. Жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү иликтөөдө келип чыгуучу негизги көйгөйлөр: биринчиден, багыттама багыттарды аткарганга чейин бир катар инстанциялардан өтүү жол-жобосу каралган; экинчиден, бул милдет жүктөлгөн конкреттүү адамдын аны аткарууга формалдуу мамиле кылган фактыларынын бар экендигин да жокко чыгарууга болбойт; үчүнчүдөн, иштин бул чөйрөсүндөгү башка катышуучулар менен өз ара аракеттенүү маселелерин тергөө кызматынын оперативдүү кызматкерине тапшыруу тергөөчүнүн практикасы да терс кесепеттерге алып келет. Мындай кырдаалда: а) жалдоо менен адам өлтүрүүнү иликтөөдө тергөөчүнүн лидерлик ролу жокко чыгарылат; б) тергөөчүнүн маалыматты түздөн-түз анын булагынан кабыл алуу мүмкүнчүлүгү татаалдаса, өткөрүп берүү звенолорунун болушу иш боюнча чогултулган маалыматты өздөрү каалагандай чечмелөөдөн улам маалыматтардын туура эмес берилишине, ал тургай анын жоголушуна алып келиши мүмкүн; в) түзүлгөн кырдаалда ыкчам кызматкер коюлган милдеттерге жетишүү үчүн олуттуу убактылуу параметрлерди талап кылган буйрутма өлтүрүүлөрдү иликтөө менен байланышкан ЫИИ жүргүзүүгө өзүнүн күч-аракетин толук өлчөмдө жумшоо мүмкүнчүлүгүнөн ажырайт; төртүнчүдөн, иштин артыкчылыктуу бөлүгүндө сотко чейинки өндүрүштүн баштапкы этабында тергөө органдары окуянын бир катар юридикалык маанилүү жагдайлары жөнүндө билишпейт, бул процессуалдык аракеттерди өткөрүүнүн жүрүшүн пландоону уюштурууну татаалдандат; бешинчиден, тергөө жана алгачкы текшерүү органдарынын изделип жаткан объекттерди издөө жана чектеш аймакта буйрутма адам өлтүрүүнүн кошо катышуучуларын издөө боюнча ишин татаалдандырган, мындай учурларда тергөө кызматтардын башка кызматкерлеринин багыт алуусун аткаруу боюнча чаралар көрүлгөн.

10 – Натыйжа. Жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдүн уюшкан мүнөзүн көрсөткөн негизги жагдайлар болуп кийинкилер саналат: а) айрым квалификациялык мүнөздөмөлөрү боюнча окшоштуктары бар ачыкталбаган адам өлтүрүүлөрдүн болушу, анын ичинде: өлтүрүүнүн ыкмасы жана аны жасоонун квалификациялуу мүнөзү; б) адам өлтүрүүнү ар тараптан даярдоо, эреже катары, аны жасоодо өзгөчө тайманбастык жана криминалдык максатка максималдуу жетүү; в) саясий ишмерлерге жана олуттуу материалдык байлыктарга ээ болгон же башкача айтканда “тобокелдик” тобуна кирген адамдарга карата зомбулук мүнөздөгү криминалдык жосундар жасалганда; г) криминалдык кол салуунун объектиси

болгон адам жөнүндө жакшы кабардар болуу менен алардын иш-аракеттерин ролдук бөлүштүрүүгө ылайык так бөлүштүрүүнү эске алуу менен кылмыштуу окуяга катышкан бардык адамдарды жетиштүү деңгээлде даярдоо; д) эреже катары техникалык камсыздоонун жана курал-жарактын жогорку деңгээли (мисалы, ок атуучу куралдардын заманбап түрлөрүн, татаал жардыргыч түзүлүштөрдү, байланышты камсыз кылуу үчүн пайдаланылуучу каражаттарды, угуучу түзүлүштөрдү ж. б. колдонуу), ошондой эле криминалдык топтун мүчөлөрүндө укук коргоо органдарынын, ага тете көзөмөлдөөчү органдардын кызматкерлеринин айырмалоочу функциясы ишке ашырыла турган ар кандай буюмдардын болушу жана алардын пайдаланышы, мисалы: кызматтык күбөлүктөр, форма, тиешелүү символикасы бар автотранспорт ж. б.

3. Изилдөөнүн жыйынтыктарынын ишенимдүүлүк даражасы, алардын жаңылыгы жана практикалык мааниси.

Жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн натыйжаларынын негиздүүлүгү жана ишенимдүүлүгү азыркы учурда жалдоо менен адам өлтүрүүнү тергөөнү криминалистикалык камсыздоону өзгөчөлүктөрүн теориялык жана практикалык маселелери боюнча корутундуларды жана сунуштарды иштеп чыгуу менен аныкталат. Эмгектин илимий жаңылыгы кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдарды реформалоонун негизинде, ошондой эле уюшкан кылмыштуу кошундардын катышуусу менен жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү иликтөөнү техникалык-криминалистикалык жактан камсыз кылуунун заманбап ыкмаларын эске алуу менен азыркы этапта криминалистикалык илимде бул изилдөө темасынын жетишсиз иштелип чыккандыгы менен аныкталат.

Диссертациялык изилдөөдө иштелип чыккан жоболор жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдүн маңызы жөнүндө, демек, аларды ачуу жана иликтөө боюнча сотко чейинки өндүрүш органдарынын ишинде техниканын жана илимдин заманбап жетишкендиктерин пайдалануу мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө заманбап криминалисттик жана ыкчам-издөө билимдеринин тутумун байытат. Теориялык жоболор жана криминалистикалык багыттагы бир катар усулдук сунуштар маалымат базасынын заманбап мүмкүнчүлүктөрүн пайдалануу менен, анын ичинде адам өлтүрүүлөргө каршы аракеттерди күчөтүүгө багытталган иш-чаралардын комплексин ишке ашырууну иштеп чыгуу үчүн маалыматтык базаны түзөт.

4. Изденүүчүнүн илимий эмгегинин баалуулугу: Автор тарабынан изилденген маселелер азыркы учурда жалдоо менен адам өлтүрүүнү тергөөнү криминалистикалык камсыздоонун өзгөчөлүктөрүн белгилөө жаатында тереңирээк теориялык изилдөө жүргүзүү үчүн өбөлгө түзөт.

5. Диссертация туура келген адистик

Диссертант Матамаров Алмаз Нурдунович тарабынан аткарылган “**Азыркы учурда жалдоо менен адам өлтүрүүнү тергөөнү криминалистикалык камсыздоонун өзгөчөлүктөрү**” деген темадагы диссертациясы өзүнүн түзүмү жана мазмуну боюнча 12.00.09 – кылмыш процесси, криминалистика; ыкчам-издөө ишмердиги адистигине ылайыктуу.

АНЫКТАЛДЫ:

1. Матамаров Алмаз Нурдуновичтин “Азыркы учурда жалдоо менен адам өлтүрүүнү тергөөнү криминалистикалык камсыздоонун өзгөчөлүктөрү” темасындагы диссертациялык иши 12.00.09 – кылмыш-жаза процесси, криминалистика; ыкчам-издоо ишмердүүлүгү адистигине туура келет деп эсептелсин.

2. 12.00.09 – кылмыш-жаза процесси, криминалистика; ыкчам-издоо ишмердүүлүгү адистиги боюнча “Азыркы учурда жалдоо менен адам өлтүрүүнү тергөөнү криминалистикалык камсыздоонун өзгөчөлүктөрү” аттуу темадагы юридика илимдердин кандидаты илимий даражасын изденүүгө сунуштаган Матамаров Алмаз Нурдуновичтин кандидаттык ишин диссертациялык кеңешинде айтылган сын-пикирлерди жана сунуштарды эске алуу менен коргоого сунуштайбыз.

Отурумдун төрагасы:

юридика илимдеринин кандидаты, доцент

М.С. Арстанбеков

Отурумдун катчысы:

А.К. Полотбекова

